

Самойленко Т.Г.

старший викладач кафедри економіки,
Сумський національний аграрний університет

«КООПЕРАЦІЯ В АГРАРНОМУ СЕКТОРІ ЯК НАПРЯМОК СТАЛОГО РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКОЇ МІСЦЕВОСТІ»

У статті розглянуто проблеми та перспективи розвитку сільськогосподарської кооперації, а також значення розвитку кооперації для сталого розвитку сільських територій. Досліджено її переваги як ефективної форми організації сільськогосподарського виробництва.

Ключові слова: сталий розвиток, кооперація, сільські території, сільськогосподарські кооперативи, сільськогосподарські товаровиробники.

Постановка проблеми у загальному її вигляді. За останні кілька десятиліть в українському селі склалася непроста ситуація, що характеризується знеціненням праці її жителів, низькою мотивацією розвитку, відсутністю належної інфраструктури, відтоком молоді, депопуляцією сільських територій.

Розвиток малих форм господарювання в аграрному секторі економіки багато в чому покликаний вирішувати комплекс соціально-економічних завдань, таких як виробництво найбільш трудомісткої сільськогосподарської продукції, підвищення якісного рівня життя сільського населення і зниження бідності, що є досить складним без розвитку інституту сільськогосподарської кооперації.

На сьогоднішній день в Україні відсутні єдиний напрямок і чітка стратегія в питаннях впливу розвитку кооперації на сталий розвиток сільських територій. У нинішній ситуації наростаючої глобальної економічної кризи, саме розвиток різних форм кооперації забезпечить найкраще виживання і конкурентоспроможність виробництва, дозволяють спільно протистояти несприятливим економічним і природним чинникам, які виявляються згубними для кожного господарства окремо, допоможе збереженню і сталому розвитку сучасного села.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням розвитку сільськогосподарської кооперації в аграрному секторі національної економіки присвятили свої дослідження вітчизняні та зарубіжні економісти-аграрники. Теоретико-методологічні основи розвитку сільськогосподарської кооперації закладено у дослідженнях І. Ємельянова, М. Кондратьєва, М. Туган-Барановського, О. Чаянова та ін. Загостреній проблемі збереження та сталого розвитку сільських територій в світлі вимог продовольчої безпеки приділено увагу П. Березівським, В. Гончаренко, Ф. Горбоносом, В. Зіновчуком, М. Маліком, О. Могильним, Л. Молдаван, П. Саблуком, Г. Черевко, В. Юрчишиним та багатьма іншими дослідниками, які вказують на прямий зв'язок між стійким розвитком сільських територій та рівнем розвитку кооперації. Відзначаючи цінність результатів досліджень науковців варто відмітити, що не всі теоретичні розробки знаходять

застосування на практиці, що свідчить про необхідність подальшого дослідження даної тематики.

Метою статті є доведення, що кооперативні організації є засобом забезпечення сталого розвитку сільських територій та являють собою дієву альтернативу великим сільськогосподарським підприємствам в силу своїх особливостей, в першу чергу соціальної та територіальної спрямованості своєї діяльності.

Виклад основного матеріалу. Сільськогосподарське кооперативний рух в сучасному світі отримав значного розвитку. У різних країнах діють близько 1 млн. кооперативних організацій понад 120 різновидів. У ряді розвинених країн сільськогосподарська виробнича кооперація представлена фермерськими об'єднаннями. Про важливість розвитку сільськогосподарських кооперативів для аграрного сектора свідчить також зарубіжний досвід багатьох країн з розвинутою ринковою економікою. Найбільш ефективно вони функціонують в Швеції, Італії, Франції, Данії, Німеччині та ін. При цьому специфіка кооперативної форми настільки велика, що, наприклад, у французькій правовій системі, в якій суспільство поділяють на цивільне і торгове, сільськогосподарські кооперативи не належать ні до тих, ні до інших. Основна мета, яка об'єднує збутові споживчі кооперативи за кордоном, полягає в забезпеченні захисту інтересів фермерів в національному виробництві та реалізації сільськогосподарської продукції, особливо тієї, яка не витримує цінової конкуренції з імпортною за аналогічними показниками якості [1].

Практика кооперативного руху в Україні тільки частково використовує накопичений кооперативний досвід розвинених країн. Одним з перспективних напрямків розвитку сільськогосподарської кооперації в сільській місцевості виступають обслуговуючі кооперативи з надання допомоги учасникам кооперації в придбанні палива, насіння, добрив, хімікатів, техніки, отриманні кредитів. Такі фермерські об'єднання займають лідируючі позиції в кооперативах США, Канади, Австралії. У країнах ЄС на ці об'єднання приходить більше половини сумарного обороту кооперативного сектора. Тут кооперативи об'єднують понад 80% сільськогосподарських виробників.

Отже, слід зазначити, що на початковому етапі формування і розвитку сільськогосподарських споживчих кооперативів на основі особистих підсобних господарств (ОПГ) важливо визначитися з їх базовою виробничою спеціалізацією.

На нашу думку, найбільшу значимість для вибору об'єктів кооперування має збільшення виробництва молока в господарствах населення. Головним спонукальним мотивом першочергового вибору цього напрямку є різке зниження обсягів виробництва молока в цій категорії господарств.

Згідно з останніми даними Державної служби статистики України [2], у січні-травні 2018 року виробництво молока в господарствах усіх категорій склало 3903 тис. тонн, в тому числі в господарствах населення 2729 тис. тонн що на майже 1,3% та 3% відповідно менше, ніж за відповідний період минулого року. При цьому, згідно з інформацією офіційної статистики, поголів'я великої рогатої худоби в Україні на 1 січня 2018 року становило 3573 тис. голів, що на 3% менше, ніж на рік раніше. Зокрема, поголів'я корів скоротилося на 3,2% – до 2109 тис. голів. За даними Міністерства аграрної політики і продовольства, на даний час майже 66% поголів'я великої рогатої худоби утримується в господарствах населення, і лише 34% припадає на сільськогосподарські підприємства. Близько 1500-1600 тис. голів дійних корів міститься в господарствах населення, які виробляють близько 6-6,5 млн. тонн молока. Тим часом, великі підприємства виробляють всього 2,7-2,8 млн. тонн молока [3].

Отже, в умовах дефіциту бюджетних коштів, необхідних (на першому етапі) для формування та підтримки сільськогосподарських споживчих кооперативів, основну увагу найімовірніше слід приділити формуванню на базі ОПГ кооперативів з виробництва, переробки та реалізації молока і молочної продукції [4, с. 27].

Кооперація є альтернативою монополізації і дозволяє з'єднати приватну ініціативу і переваги фермерських господарств з можливостями великих АПК.

Сьогодні українські фермери обробляють 22,3% (4,438 млн. га) сільськогосподарських земель в Україні. Вони формують 6-7% аграрного ВВП. Фермерські господарства створили 93,7 тис. робочих місць.

Кооперативи для фермерів – можливість виходу на ринок. У деяких галузях, наприклад, молочному скотарстві – це надзвичайно критична річ для забезпечення належного рівня якості кінцевої продукції. Тому кооперативи важливі. На жаль, Україна при потужному розвинутому господарюванні налічує лише 590 економічно активних кооперативів. Тоді як в Австрії чи Данії з усього об'єму молока кооперативами виробляється 97%. Тому у нас величезний потенціал і потреба, щоб кооперативи утворювалися [5].

Великотоварне сільськогосподарське виробництво в Україні уже склалося. Його головне завдання – нарощувати експортний потенціал, і воно з цим справляється. Сьогодні великі господарства, які застосовують потужну техніку та новітні технології, мають чітку мотивацію – динамічний розвиток. Для середніх же і

дрібних господарств поки що головне – це можливість просто вижити. Держава сьогодні повинна переносити увагу саме на тих, хто виживає. І саме, на нашу думку через кооперацію. Кооперативний рух серед дрібних та середніх товаровиробників – один із дієвих європейських інструментів сталого сільського розвитку. Більшість дрібних та середніх сільгоспвиробників взагалі не мають або мають вкрай обмежені можливості для первинної обробки та зберігання зібраного урожаю. Вони не в змозі забезпечити ефективного просування і збуту своєї продукції на ринку. Кооперативні ж формування таку можливість надають. Вони дозволяють включити вироблене у фермерських і селянських господарствах до маркетингового ланцюга, підвищити вартість продукції шляхом покращення первинної обробки і зберігання. Крім того, кооперативи стануть ефективним механізмом згуртування селян і нададуть можливість вирішити низку їхніх соціально-економічних проблем [6, с. 27].

Крім того, як свідчить досвід передових країн, з метою зменшення кількості посередників в процесі просування продукції від виробника до кінцевого споживача, вагоме місце в аграрному секторі цих країн посідають саме обслуговуючі кооперативи, як одна із основних форм самоорганізації та самопомоги сільськогосподарських товаровиробників

Вимоги політики імпортозаміщення, необхідність підвищення рівня продовольчої безпеки країни викликають інтерес до розвитку сільськогосподарської кооперації як альтернативної форми агропродовольчого виробництва. Значення сільськогосподарської кооперації посилюється завдяки можливостям цієї форми економічної діяльності ефективно вирішувати соціальні завдання розвитку сільських територій. Необхідно також позитивно оцінювати високу адаптивність кооперації до потреб ринку.

Для успішного розвитку сільськогосподарської кооперації аграрна політика держави повинна бути доповнена трьома основними принципами [7].

По-перше, економічна політика держави по відношенню до сільськогосподарської кооперації повинна базуватися на системному принципі визнання рівноправності всіх форм організації сільгоспвиробників, державна підтримка повинна надаватися сільгоспвиробникам незалежно від форми їх організації. По-друге, слід брати до уваги те, що поточний стан сільськогосподарської кооперації не дозволяє кооперативам виходити не тільки на національний, але навіть на регіональний рівень, тому необхідні заходи щодо підтримки кооперативів на локальному рівні, що створить для них потенціал подальшого зростання. По-третє, сільськогосподарська кооперація повинна розглядатися як одна з рівноправних форм організації сільськогосподарського виробництва, але не як «остання надія» для виправлення критичної економічної ситуації в сільських територіях. Виключно важлива роль кооперації підтверджена досвідом розвинутих країн. Але кооперативи можуть виникнути і розпочати свою роботу лише тоді, коли самі учасники кооперації виявлять своє бажання і здійснять відповідні організаційні заходи.

Подальший розвиток сільськогосподарської кооперації сприятиме аграрно-економічному розвитку сільських територій, під яким ми розуміємо, систематичне, довгострокове поліпшення матеріальних та соціальних умов життя сільських жителів на основі зростання продуктивності праці і капіталу, перш за все, в сільськогосподарській галузі.

Висновки. Останні роки кооперація стала одним з напрямків, за яким розвивається сільське господарство України. Сільськогосподарські кооперативи створюються з ініціативи селян або ж за підтримки міжнародних організацій або великих компаній.

До стримуючих чинників розвитку кооперації відноситься брак інформації про особливості такого виду підприємства, навичок управління ними. Люди не розуміють, як ці механізми працюють і які переваги у них з'являються, якщо вони працюють в СОК. А це і підвищення доходів, і рівну участь всіх членів в управлінні підприємством, і справедливий розподіл результатів праці, і підвищення ефективності виробництва за рахунок ефекту масштабу.

Значна частина проблем, що стосуються сільського населення, може бути вирішена на базі споживчої кооперації. Однак для цього необхідна активна діяльність держави у відповідному напрямку.

З метою підготовки молодого покоління фахівців з організації та управління споживчими кооперати-

вами слід розробити навчальні програми по кооперації для використання у всіх середніх і вищих професійних навчальних закладах як обов'язкової дисципліни. Можливо також на рівні окремих громад проведення щорічних конкурсів бізнес-проектів по створенню споживчих кооперативів серед молоді.

Для підвищення інформованості про кооперативи повинні бути розроблені національний і регіональні веб-сайти, що містять всю необхідну інформацію про переваги споживчої кооперації.

На рівні кожного муніципального утворення повинен бути створений Інтернет-каталог з даними про кооперативи, створені в районі. Це дозволить потенційним учасникам кооперації вибрати для вступу найбільш підходящий кооператив в безпосередній близькості.

Необхідно також проводити навчання регіональних і муніципальних чиновників основам споживчої кооперації, а також зарубіжного досвіду кооперативного руху з метою поліпшення законодавчих та політичних умов розвитку кооперативів. Пропаганда кооперації повинна здійснюватися на найвищому рівні влади.

Але у будь-якому випадку кооперація більш розвинена там, де активну участь бере держава, муніципальні органи влади через голів сільських громад, громадські об'єднання та ініціативне сільське населення, фермери.

Список літератури:

1. Микитюк В.М. Організація особистих селянських господарств у кооперативи: світовий досвід і можливості для України / В.М. Микитюк // Економіка АПК. – 2014. – № 5. – С. 93.
2. В Україні скорочується виробництво молока [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://economics.unian.ua/agro/2272374-v-ukrajini-skorochuetsya-virobnitstvo-moloka.html>.
3. Молочні кооперативи – пріоритетний напрямок держпідтримки [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://agroportal.ua/ua/news/zhivotnovodstvo/martynyuk-molochnye-kooperativy--prioritetnoe-napravlenie-gospodderzhki/>.
4. Кузняк Б.Я. Проблеми становлення сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів в Україні / Б.Я. Кузняк // Управління економікою: теорія і практика. – 2015. – № 3. – С. 26–32.
5. Половину бюджетних коштів з допомоги для фермерів отримують кооперативи [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://agropolit.com/news/5822-polovinu-byudjetnih-koshtiv-z-dopomogi-dlya-fermeriv-otrimayut-kooperativi>.
6. Кооперація в агробізнесі : підручник / Ф.В. Горбонос, Л.А. Янковська, Н.Ф. Павленчик, А.О. Павленчик, Н.Ф. Павленчик, Ж.В. Семчук, С.Ф. Яців. – Львів: Університет бізнесу та права, 2011. – 360 с.
7. «Програма розвитку сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів України на 2013–2020 роки». [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.coop-union.org.ua/wp-content/uploads/ProgrammSOK_new_ver.pdf.

КООПЕРАЦИЯ В АГРАРНОМ СЕКТОРЕ КАК НАПРАВЛЕНИЕ УСТОЙЧИВОГО РАЗВИТИЯ СЕЛЬСКОЙ МЕСТНОСТИ

В статье рассмотрены проблемы и перспективы развития сельскохозяйственной обслуживающей кооперации, а также значение развития кооперации для устойчивого развития сельских территорий. Исследованы ее преимущества как эффективной формы организации сельскохозяйственного производства.

Ключевые слова: устойчивое развитие, кооперация, сельские территории, сельскохозяйственные обслуживающие кооперативы, сельскохозяйственные товаропроизводители.

COOPERATION IN THE AGRICULTURAL SECTOR AS A DIRECTION FOR SUSTAINABLE DEVELOPMENT OF RURAL AREAS

The article discusses the problems and prospects for the development of agricultural service cooperatives, as well as the importance of development of cooperation for the sustainable development of rural areas. Its advantages as an effective form of organization of agricultural production are investigated.

Key words: sustainable development, cooperation, rural areas, agricultural service cooperatives, agricultural producers.